Lapsiasiavaltuutetun lausunto eduskunnan lakivaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi esitutkintalain 3 luvun 11 §:n ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 1 luvun 8 a §:n ja 5 luvun 13 §:n muuttamisesta

Viite: Lakivaliokunta torstai 13.10.2022 klo 10.00 / HE 144/2022 vp / Lausuntopyyntö

Lapsiasiavaltuutetun tehtävänä on arvioida ja edistää lapsen oikeuksien toteutumista. Työn perustana on YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus (SopS 59 ja 60/1991, LOS), joka on lailla voimaan saatettu ihmisoikeussopimus. Sopimus koskee kaikkia alle 18-vuotiaita. Lapsiasiavaltuutettu arvioi hallituksen esitystä yleissopimuksen näkökulmasta.

Hallituksen esityksen keskeinen sisältö

Esityksessä ehdotetaan, että esitutkinta olisi toimitettava kiireellisesti, jos epäillään alle 18-vuotiaaseen kohdistunutta seksuaalirikosta taikka alle 18-vuotiaan henkeen, terveyteen, vapauteen, yksityisyyteen, rauhaan tai kunniaan kohdistunutta rikosta. Myös syyttäjän tulisi näissä tapauksissa ratkaista kiireellisesti, nostaako hän syytteen, sekä nostaa syyte viivytyksettä. Tuomioistuimessa pääkäsittely olisi näissä tilanteissa aloitettava 30 päivän kuluessa asian vireilletulosta.

Hallituksen esityksen käsittelyyn on lakivaliokunnassa yhdistetty toimenpidealoite TPA 94/2022 vp alaikäisiin kohdistuvien seksuaalirikosten käsittelyaikojen nopeuttamisesta.

Yhteenveto lapsiasiavaltuutetun kannanotoista

- Hallituksen esityksen ehdotukset ovat kannatettavina.
- On tärkeää, että hallituksen esitys on ulotettu koskemaan laajasti lapsiin kohdistuvia vakavia ja lapselle erityisen haitallisia rikoksia.

- Henkilöresurssien määrällisten lisäysten ohella on huolehdittava siitä, että lapsiin kohdistuvia rikoksia käsittelevät kaikissa prosessin vaiheissa ammattilaiset, jotka ovat perehtyneet lapsiin kohdistuviin rikoksiin ja niiden erityispiirteisiin.

- Rikosprosessin eri vaiheissa tarvitaan myös tehokasta moniammatillista yhteistyötä ja tukitoimia lapsiuhrien tukemiseksi ja auttamiseksi.

- Hallituksen esityksessä asetettujen tavoitteiden saavuttamista, poliisin, syyttäjien ja tuomioistuinten resurssien riittävyyttä, sekä lakimuutosten vaikutuksia lapsiuhrien asemaan ja toipumiseen, on seurattava ja arvioitava jatkossa säännöllisesti.

Lapsiasiavaltuutetun kannanotot

Lapsiasiavaltuutettu pitää hallituksen esitykseen sisältyviä ehdotuksia kannatettavina. Hallituksen esitys vastaa nähdäksemme myös toimenpidealoitteessa esitettyyn ehdotukseen, jonka mukaan hallituksen tulisi ryhtyä toimenpiteisiin nopeuttaakseen alaikäisiin kohdistuvien seksuaalirikosten käsittelyaikoja.

Lapsiasiavaltuutettu on useassa yhteydessä kiinnittänyt huomioita lapsiin kohdistuneiden rikosten käsittelyaikojen pituuteen sekä nostanut esiin esitutkintalain (805/2011) ja rikosasioiden oikeudenkäynnistä annetun lain (689/1997) puutteet tältä osin.[1] Lausunnossaan rikosprosessin tehostamista koskevasta työryhmämietinnöstä (OM Mietintöjä ja lausuntoja 2022:14) lapsiasiavaltuutettu kannatti mietinnössä esitettyjä lapsiin liittyviä ehdotuksia, joiden tavoitteena on nopeuttaa ja tehostaa rikosasioiden käsittelyä, mutta muistutti, että niiden toteuttaminen vaatii lisäresursointia, jotta prosessin laadusta ja oikeusturvasta voidaan huolehtia asianmukaisesti.[2] Kyseinen työryhmämietintö on osa nyt käsillä olevan hallituksen esityksen valmistelua. Hallituksen esityksessä todetaan myös eduskunnan oikeusasiamies Petri Jääskeläisen ratkaisu 2.9.2020 (EOAK/5625/2020), jossa on esitetty säädettäväksi rikosprosessin eri vaiheet kiireelliseksi, kun kyse on alaikäisen ainakin henkeen, terveyteen ja seksuaaliseen itsemääräämisoikeuteen kohdistuvista rikoksista. Ratkaisussa nostettiin myös esiin tarve varmistaa riittävä ammattitaito sekä riittävät resurssit joutuisuuden toteutumiseksi oikeusvarmuudesta tinkimättä.

Lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että hallituksen esitys on ulotettu koskemaan laajasti lapsiin kohdistuvia vakavia ja lapselle erityisen haitallisia rikoksia. Seksuaalirikosten sekä henkeen, terveyteen ja vapauteen kohdistuvien rikosten lisäksi kiireellisyysvaatimus koskisi

myös lapsen yksityisyyteen, rauhaan ja kunniaan kohdistuvia rikoksia (rikoslaki 39/1889, 24 luku). Kuten esityksessä todetaan, myös tällaiset rikokset voivat olla alaikäiselle uhrille hyvin haitallisia ja pitkittynyt prosessi aiheuttaa lapselle usein voimakasta ja tarpeetonta rasitusta. Lapsen yksityisyyteen, rauhaan ja kunniaan kohdistuvat rikokset tehdään tänä päivänä usein verkkoa ja digitaalisia laitteita hyväksikäyttäen, ja näiden rikosten määrä on lisääntynyt voimakkaasti viime vuosina. Lapsiin kohdistuvien rikosten selvittely ja rikosprosessin muut vaiheet vaativat erityistä osaamista, ja ne voivat olla jo lähtökohtaisesti aikaa vieviä.

Hallituksen esitys ei sisällä nimenomaista lapsivaikutusten arviointi -lukua, joka sinänsä olisi ollut perusteltua, koska hallituksen esityksen tarkoituksena on erityisesti edistää lapsiuhrien oikeuksien ja oikeusturvan toteutumista. On kuitenkin varsin selvää, myös hallituksen esityksessä esitetyn perusteella, että ehdotukset ovat tarpeellisia ja parantavat lapsiuhrien asemaa. Nykytilan arvioinnissa nostetaan esiin muutosten tarvetta ja esitellään kansainvälistä aiheeseen liittyvää sääntelyä. Taloudellisten vaikutusten arvioinnissa on esitetty arvioita rikosten määrästä vuositasolla, joihin kiireellisyysvaatimus kohdentuisi, sekä vaadittavat lisäresurssit poliisissa, syyttäjälaitoksessa ja tuomioistuimissa.

Kuten esityksessäkin todetaan, säännösmuutosten tavoitteita ei ole mahdollista saavuttaa ilman lisäresurssien kohdentamista jokaiseen prosessin vaiheeseen, poliisille, syyttäjälaitokselle ja tuomioistuimille. Lapsiasiavaltuutettu pitää myönteisenä, että valtion talousarvioesityksessä 2023 (HE 154/2022 vp) on varauduttu lisäresursointiin poliisin, syyttäjälaitoksen ja tuomioistuinten määrärahaesityksissä. Ehdotettujen säännösten sanamuoto käsittelyn kiireellisyydestä esitutkinta- ja syyteharkintavaiheessa jättää, sinänsä perustellusti, jossain määrin harkinnanvaraa sille, miten kiireellisyyttä käytännössä tulkitaan. Siten lisäresursoinnin riittävyyttä on jatkossa seurattava tarkasti.

Lapsiasiavaltuutettu korostaa, että henkilöresurssien määrällisten lisäysten ohella on huolehdittava siitä, että lapsiin kohdistuvia rikoksia käsittelevät kaikissa prosessin vaiheissa ammattilaiset, jotka perehtyneet lapsiin kohdistuviin rikoksiin ja niiden erityispiirteisiin. Paras mahdollinen lopputulos sekä prosessin laadun että joutuisuuden osalta saavutettaisiin, jos ammattilaiset olisivat nimenomaisesti erikoistuneet lapsiin kohdistuvien rikosten käsittelyyn. On myös huomattava, että esimerkiksi verkossa tapahtuvat lapsiin kohdistuvat rikokset vaativat lisäksi omaa erityisosaamista.

Lapsiuhrien tukemiseksi ja auttamiseksi rikosprosessin eri vaiheissa tarvitaan tehokasta moniammatillista yhteistyötä ja tukitoimia myös rikosprosessiin varsinaisesti osallistuvien

poliisin, syyttäjän ja tuomioistuimen ulkopuolelta. Tämän totesi myös eduskunnan oikeusasiamies edellä mainitussa ratkaisussaan. Lapsiin kohdistuvan väkivallan osalta moniammatillista yhteistyötä ja monia muita keinoja tehostaa rikosten selvitysprosesseja sekä lasten tukea ja hoitoa kehitetään parhaillaan Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen johdolla Barnahus -hankkeessa.[3] Vastaavasti on huolehdittava, että kehittämistyötä ja tehostamista tehdään myös muiden lapsiin kohdistuvien rikosten osalta, jotka vielä jäävät Barnahus-hankkeen rajauksen ulkopuolelle. Lapsille suunnattua tietoa ja ohjeistusta on myös tärkeä kehittää. Hyvänä esimerkkinä voidaan mainita Rikosuhripäivystyksen tuottamat verkkosivut Lapsi ja nuori rikoksen uhrina, joissa on ohjeistusta avun saamiseksi ja tietoa erilaisista rikoksista ja niiden esiintymismuodoista.[4]

Lapsiasiavaltuutettu pitää tärkeänä, että hallituksen esityksessä asetettujen tavoitteiden saavuttamista, poliisin, syyttäjien ja tuomioistuinten resurssien riittävyyttä sekä lakimuutosten vaikutuksia lapsiuhrien asemaan ja toipumiseen seurataan ja arvioidaan jatkossa säännöllisesti. Lapsiasiavaltuutettu muistuttaa tässä yhteydessä valtakunnallisesta lapsiuhritutkimuksesta, jota toteutetaan parhaillaan lähes kymmenen vuoden tauon jälkeen.[5] Lapsiuhritutkimus tuottaa lapsiin kohdistuvasta väkivallasta perustietoa, jota tarvitaan ilmiön vähentämiseksi ja siihen liittyvän viranomaistoiminnan kehittämiseksi. Tutkimusraportti julkaistaan talvella 2022–2023. Lisäksi on huolehdittava siitä, että tutkimustietoa tuotetaan kattavasti. Sitä tarvitaan myös lasten yksityisyyteen, rauhaan ja kunniaan kohdistuvista rikoksista.

Jyväskylässä 10.10.2022

Elina Pekkarinen
Lapsiasiavaltuutettu

Merike Helander
Lakimies

---

[1] Mm. Lapsiasiavaltuutetun kertomukset eduskunnalle 2018 (http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-678-9) ja 2022 (http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-979-7).
[2] Lapsiasiavaltuutetun lausunto oikeusministeriölle työryhmämietinnöstä koskien rikosprosessin tehostamista 2.5.2022. Verkossa https://lapsiasia.fi/-/laps_lausunto_om_rikosprosessin-tehostaminen
[3] Verkossa https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/barnahus-hanke
[4] Verkossa https://www.riku.fi/rikoksen-uhrina/lapsi-ja-nuori-rikoksen-uhrina/
[5] Verkossa https://www.tuni.fi/fi/tutkimus/valtakunnallinen-lapsiuhritutkimus